

ԵՐԱԺՇՏԱԳԵՏ ԱՇՈՏ ՊԱՏՄԱԳՐՑԱՆԻ ԶԳԱՑԱՑՈՒՆՑ ՄԵԿ ՀԱՅՏՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔԵՄԲՐԻՋԻ ԱՐԵՎԵԼԱԳԵՏՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄԵՋ

Արևելագետներու միջազգային ընկերու-
թյան 23-րդ համաժողովը այս տարի տեղի
ունեցավ Քեմբրիջի մեջ, օգոստոս ամսույն
վերջին շաբաթը:

Այդ համաժողովը կզուգարավի երեք տարին
անգամ մը (վերջինը, ինչպես կհիշվի,
1951-ին տեղի ունեցավ Սաութհոլ):

Հասծ ըլլալով, որ հայտնի երաժշտագետ
պարոն Աշոտ Պատմագրյան, որ անգամ է
այդ ընկերության, հրավիրված էր պաշտպա-
նելու այն թեզը, որուն համաձայն ժողովրդ-
րական արվեստի տարրերը առաջին անգամ
ոչ թե Գերմանիո մեջ գործածված են եկեղե-
ցական երգերու համար 16-րդ դարուն, այլ
Հայաստանի մեջ և ան ալ Գերմանիային
շուր դար առաջ, կփոխված իր մոտ՝ տեսակ-
ցություն մը ունենալու համար իրեն հետ,
ապահով ըլլալով, որ տաղանդավոր երաժշ-
տագետին շահեկան հայտարարութիւնները
հետաքրքրութեամբ պիտի կարդացվին մեր
ընթերցողներուն կողմի:

Միշտ սիրալիք ու պատրաստակամ՝ մեր
արվեստագետ բարեկամը սիրով պատաս-
խանք մեր հարցումներուն, որոնք կամփո-
փեմ ստորև:

— Դո՛ւք ընտրեցիք ձեր նյութը, թե իրենք
առաջարկեցին:

— Ես առաջարկած էի ներկու նյութ.

ա) Պարսկական երաժշտութեան ազդեցու-
թիւնը արևմտյան երաժշտութեան վրա և
բ) Ժողովրդական տարրերու գործածութեա-
նը հայ եկեղեցական երաժշտութեան մեջ
12-րդ դարուն: Ուրախ եղա, որ Բրիտոն
նյութն ընտրեցին:

— Ո՞ր երկիրներն եկած էին պատգամա-
վորները և քանի՞ հոգի էին. դուքսն ալ
ունկնդիրներ կային:

— Ընդհանուր պատգամավորներու թիվը
մոտ 1.050 կհաշվեն, ամենքն ալ յախարհի
բոլոր ծայրերն անվանի արևելագետներ,
Ճարտէն մինչև Ամերիկա: Անոնցմէ ոմանք
եկած էին իրենց պետական համալսարան-
ներուն կողմէ, իսկ ոմանք ալ՝ իրենց անձ-
նական միջոցներով: Թրքական պատվիրա-
կութիւնը կթաղկանար տասը հոգի, սովի-
տականը ամենէն բազմամարդն էր՝ 21 հո-
գի. Վային Հայաստանն և Պարսկաստանն
ալ պատգամավորներ:

— Կհաճի՞ք քանի մը բացատրութիւններ
տալ ձեր թեզին համար գործածված փաստե-
րուն մասին:

— Ներսէս Շնորհալիին մասին իր ժամա-

նակակից պատմիչները լայն տեղեկութիւն-
ներ կուտան մեզի: Ասկե զատ, անոր ձգած
գրական ու երաժշտական ժառանգութեան
վերլուծումը բավական կօղնե մեզի ապահո-
վաբար հայտարարելու, որ ան առաջինը ե-
ղած է, որ ժողովրդական եղանակներու և
բառամթերքի գործածութիւնը մտցուցած է
եկեղեցիէն ներս: Այս վերլուծման համա-
ձայն անոր երգերուն մեջ կնկատենք.

ա) Տաղաչափութեան նոր կերպեր, որ ա-
ռաջին անգամ գործածած է և սակայն անոնք
գոյութիւն ունեին ժողովրդական և գուտա-
նական երգերու մեջ.

բ) Կշռույթի նոր ձևեր.

գ) Ձայնաշարերու նոր տեսակներ, զորս
առաջին անգամ ան գործածած է իր երգե-
րուն համար.

դ) Արտահայտութեան պարզութիւն, որ
հասուկ է իր երգերուն:

— Գիտնականներու այս համաժողովին
մեջ կային արդոք մարդիկ, որ տեղեկու-
թիւն ունենային Հայ եկեղեցիի պատմու-
թեան և առավելապէս անոր արվեստի պատ-
մութեան մասին: Խոսեցա՞ք արդոք այդ
մասին ալ:

— Օտար արվեստագետները դիտեն ընդ-
հանրապէս մեր պատմութիւնը, ինչպէս նաեւ
մեր եկեղեցական պատմութիւնը: Ինչ որ,
սակայն, իրենց համար նորութիւն մըն էր՝
12-րդ դարուն մեր եկեղեցիին մեջ տեղի ու-
նեցած այս կարևոր անկյունաքարն է, որ
համաշխարհային առումով նշանակալից է:
Եվրոպական երաժշտութեան մեջ այս շար-
ժումը առաջին անգամ տեղի ունեցած է
16-րդ դարուն Գերմանիո մեջ, ուր Հայրիխ
Իզահակ Լուտովիկ Ջենֆ և ուրիշներ եկեղե-
ցական երաժշտութիւնը կաթոլիկ եկեղեցիի
կաշկանդումներէն ազատելու համար, գի-
մեցին ժողովրդական երգի օգնութեան, բա-
նալով արևմտյան երաժշտութեան համար
նոր դարաշրջան մը:

— Օրինակներ ալ տվի՞ք:

— Անշուշտ: Նախ՝ բազմաթիվ երգերու
նոտաներն քարտեաներ պատրաստած էի
մեկ փողմն Շնորհալի մեզի հասած եղա-
նակներուն, մշտ կողմէ ժողովրդական հա-
մանման երգերու, որով օտարներուն համար
շատ հստակ կերպով տեսանելի կըլլար եր-
կու խումբերուն ձայնաշարական, կշռութե-
ան, տաղաչափական նմանութիւնը, չըսե-
լու համար նուշութիւնը: Ապա, երգով ալ
ալիւլի ցայտուն կերպով ցույց տրվեցավ այդ
պարագան:

— Ձեր այս դասախոսությունը անպայման խոր տպավորություն թողուցած ըլլալու է: Գտնվեցա՞ն համաժողովի անդամներ, որ արտահայտվին:

— Այո, դերման ծանոթ պատմագետ Կասդեղ այն կարծիքը հայտնեց, թե արևմտյան մտածումի համար անըմբռնելի է, թե այս կշռույթով և այս ոճով կրոնական երգ գոյություն կրնա ունեցած ըլլալ Արևելյան Եկեղեցիին մեջ, ան ալ՝ 12-րդ դարուն:

Արտահայտվեցավ նաև Հայաստանի Պատմագիտական համալսարանի վարիչ պրոֆ. Սուրեն Երեմյան, շեշտելով այն պարագան, թե իմ ուսումնասիրական մեթոդս բոլորովին նույնն է, ինչ որ Հայաստանի գիտնականներունը, այսինքն մեր մշակութի պատմությունը քննել նոր լույսի տակ, արժեքավոր ժողովրդական ստեղծագործությունը իր բոլոր կողմերով: Ուրիշ շատեր մանրամասնություններ ուզեցին մեր ժողովրդական ու եկեղեցական երգերու, ինչպես նաև Շնորհալիի ապրած շրջանի Հայ Եկեղեցիի ունեցած վարչական և ծխական վիճակի մասին:

— Խոսեցա՞ք Ոսկեդարու մասին ալ:

— Այն չափով, որչափով որ կապ ունենի նյութին:

Շեշտեցի այն պարագան, թե Շնորհալիի բրած բարենորոգումները իրենց խորքին մեջ միևնույն մտահոգությունները ունեին, ինչ որ ունեին Ոսկեդարու գրական ու ազգային շարժումները, այսինքն Հայ Եկեղեցիի միջոցով ազգայնացնել հայ մշակույթը և անոր տալ ազգային դիմագիծ: Նորահաստատ Հայ Եկեղեցին, ամբողջ դար մը, չունեի իր ազգային արարողությունը կամ ծեսը:

Պարսկական տիրապետության տակ գտնվող մասին մեջ անոնք կկատարվեին ասորերեն, իսկ բյուզանդական մասին մեջ՝ հունարեն: Այս անբնական երևույթը ժամանակի հայ առաջավոր և ղեկավար դասերու մեծագույն մտահոգությունը եղած է երկու տարբեր պատճառներով: Նախ՝ որ օտար լեզուներով եղած արարողությունները անհասկանալի էին ժողովուրդին, որուն հետևանքով այս վերջինը չէր կապվեր նոր կրոնքին, և երկրորդ՝ օտար ազդեցությունները կշարունակեին տիրական ըլլալ հայ միտքին վրա:

Ուրիշ խոսքով՝ խնդիրը կներկայանար կրկնակ երեսներով՝ կրոնական և քաղաքական: Եվ այդ է պատճառը, որ ժամանակի Հայ Եկեղեցիի գլուխը՝ Սահակ Պարթև և պետության ներկայացուցիչը՝ Վոսմշապուհ Թագավոր միասնաբար և միևնույն նախանձախնդրությամբ կձեռնարկեն Եկեղեցիի պայծառացման գործին, ստեղծելով հայ գիրերը, թարգմանելով Աստվածաշունչը և հայերենի փոխելով եկեղեցական երգերն ու աղոթքները: Այդ միևնույն մտահոգությունները ունեին նաև 12-րդ դարու մեր ղեկավարները: Թարգմանիչները Հունաստանն Հայաստան բերած էին հունական արվեստին շունչը, իսկ Եղեմիայեն ալ՝ ասորական, իսկ երկրին մեջ ալ կտիրեր պարսկական ազդեցությունը:

Այս օտար ազդեցությունները, միացած երբայականին, որուն ենթարկված էր Հայ Եկեղեցիին սկզբնական շրջանի երաժշտությունը, ինչպես բոլոր նախնական եկեղեցիները, Հայ Եկեղեցիին տված էին բոլորովին անհարազատ երաժշտություն մը, որ մերթ հունական էր, մերթ ասորական կամ պարսկական, բայց երբեք՝ հայկական:

Սակայն Եկեղեցիին դուրս կար ժողովրդական երգը, որ ժողովուրդը իր ճաշակով կստեղծեր ու կերգեր և որ զուտ հայկական էր իր ուրիշով, ձայնաշարերով, որ ազգային էր: Ահա այդ տարրերն էին, որ Շնորհալին օգտագործեց իր նոր երգերուն մեջ, անոնց տալով բոլորովին նոր ոճ և ճաշակ, և որ պիտի նպաստեր Հայ Եկեղեցիին ազգայնացման գործին:

— Ձե՞ք խորհիր ձեր այս խիստ հետաքրքրական դասախոսությունը գրքույկի մը մեջ ամփոփել:

— Ուրիշներ ալ այդ խորհուրդը տվին ինձի: Պիտի ջանամ քիչ մըն ալ ընդարձակելով տպագրության հանձնել, եթե պայմանները նպաստեն:

Իմ մասին, ես ալ առավելապես օգտված, հրաժեշտ կառնեմ երաժշտագետ բարեկամս և շնորհակալ կըլլամ իրեն՝ իր թանկագին ժամերեն հատ մը խլած ըլլալուս համար:

Դոկտ. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ
(Կոստանդնուպոլիս, «ԺԱՄԱՆԱԿ»
օրաթերթ, 22 սեպտեմբերի 1954 թ.)